TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'QUVCHILAR FAOLLIGIGA TA'SIRI

Ashurova Moxigul Azam qizi
Osiyo Xalqaro Universiteti 1-kurs magistr
https://doi.org/10.5281/zenodo.21454026

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'quvchilar faolligiga ta'siri masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Interfaol metodlar, loyihaviy hamda muammoli ta'lim texnologiyalari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalarining ta'lim sifatiga va o'quvchilarning bilish faolligiga ko'rsatadigan ta'siri yoritilgan. Tajriba-sinov ishlari natijalari asosida innovatsion texnologiyalarni tatbiq etishning samaradorligi asoslab berilgan.
Kalit so'zlar: innovatsion pedagogik texnologiya, o'quvchi faolligi, interfaol metodlar, loyihaviy ta'lim, muammoli ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta'lim sifati.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние инновационных педагогических технологий, применяемых в образовательном процессе, на активность учащихся. Освещено воздействие интерактивных методов, проектных и проблемных технологий обучения, современных информационно-коммуникационных средств на качество образования и познавательную активность учащихся. На основе результатов опытно-экспериментальной работы обоснована эффективность внедрения инновационных технологий.

Abstract: This article analyzes, from both theoretical and practical perspectives, the impact of innovative pedagogical technologies used in the educational process on students' activity. It examines how interactive methods, project-based and problem-based learning technologies, and modern information and communication tools affect the quality of education and students' cognitive activity. Based on the results of experimental work, the effectiveness of implementing innovative technologies is substantiated.

Kirish: Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning mazmuni va metodikasini zamon talablariga muvofiqlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida xalq ta'limi tizimini takomillashtirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlarda ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish alohida ta'kidlangan[1].

Innovatsion pedagogik texnologiyalar tushunchasi ta'lim jarayonini tubdan yangilashga, o'quvchining passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanishiga xizmat qiluvchi metod, vosita va yondashuvlar majmuini anglatadi[2]. Zamonaviy pedagogika fanida bu masala nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham keng o'rganilmoqda, chunki an'anaviy ta'lim usullari o'quvchilarning bilish faolligini to'liq ta'minlay olmayapti.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy ta'lim muassasalarida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va amaliy ko'nikmalarni egallash qobiliyatini rivojlantirish talab etilmoqda. Bu esa o'z navbatida faqat innovatsion pedagogik texnologiyalarni tizimli va samarali qo'llash orqali amalga oshirilishi mumkin. Shu sababli

[1]O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – 2022-yil.
[2]Yo'ldoshev J.G'. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – B. 34.

mazkur tadqiqotda innovatsion texnologiyalarning o'quvchilar faolligiga ta'sir mexanizmlarini ilmiy asoslash muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi – ta'lim jarayonida qo'llaniladigan innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'quvchilar faolligini oshirishdagi rolini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish, ularni samarali tatbiq etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: innovatsion pedagogik texnologiyalar mohiyatini yoritish; interfaol metodlarning o'quvchi faolligiga ta'sirini aniqlash; axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim sifatiga ta'sirini o'rganish; loyihaviy va muammoli ta'lim texnologiyalarining imkoniyatlarini tahlil qilish; tajriba-sinov ishlari natijalarini umumlashtirish.

INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR TUSHUNCHASI VA MOHIYATI

“Texnologiya“ atamasi pedagogika faniga sanoat sohasidan kirib kelgan bo'lib, u ma'lum natijaga erishish uchun zarur bo'lgan izchil harakatlar tizimini anglatadi[3]. Pedagogik texnologiya esa ta'lim maqsadlariga erishishning ilmiy asoslangan, takrorlanuvchi va nazorat qilinadigan jarayoni sifatida talqin etiladi.

Olimlarning fikricha, innovatsion pedagogik texnologiya an'anaviy ta'lim metodlaridan farqli o'laroq, o'quvchining faol ishtirokini, mustaqil bilim olish ko'nikmalarini va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan[4]. Bunday texnologiyalarning asosiy xususiyati – ular o'quv jarayonini o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan holda tashkil etishidir.

G.K. Selevkoning tasnifiga ko'ra, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bir necha guruhlarga bo'linadi: shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar, faollashtiruvchi texnologiyalar, rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari va axborot texnologiyalari[5]. Har bir guruh o'ziga xos metodik vositalar orqali o'quvchi faolligini ta'minlashga xizmat qiladi.

N.N. Azizxo'jayevaning ta'kidlashicha, pedagogik texnologiyaning samaradorligi uning aniq maqsadga qaratilganligi, natijaning oldindan kafolatlanganligi hamda jarayonning bosqichma-bosqich boshqarilishi bilan belgilanadi[6]. Bu jihatlar innovatsion texnologiyalarni an'anaviy metodlardan ajratib turadigan asosiy mezonlardir.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarning mohiyatini quyidagi tarkibiy qismlarda ko'rish mumkin: birinchidan, ta'lim maqsadlarining aniq va izchil belgilanishi; ikkinchidan, o'quvchining bilish faoliyatini faollashtiruvchi metodlarning qo'llanilishi; uchinchidan, o'quv jarayonini nazorat qilish va baholashning zamonaviy vositalari; to'rtinchidan, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik munosabatlarining shakllanishi.

A.V. Hutorskoy ta'kidlaganidek, zamonaviy didaktikada innovatsiya nafaqat yangi metodning kiritilishi, balki ta'lim jarayonining butun mazmuni va tashkiliy shaklining o'zgarishini anglatadi[7]. Shu bois innovatsion texnologiyalarni joriy etish tizimli yondashuvni talab qiladi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etishda o'qituvchining kasbiy mahorati, uning yangi metodlarni egallash darajasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quv jarayonini tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritishi zarur.

[3]Bespal'ko V.P. Slagaemye pedagogicheskoy tehnologii. – Moskva: Pedagogika, 2015. – S. 19.
[4]Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2018. – B. 12.
[5]Selevko G.K. Sovremennye obrazovatel'nye tehnologii. – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 2017. – S. 22.
[6]Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2019. – B. 29.
[7]Hutorskoy A.V. Sovremennaya didaktika. – Sankt-Peterburg: Piter, 2016. – S. 118.

INTERFAOL METODLARNING O‘QUVCHI FAOLLIGINI OSHIRISHDAGI O‘RNI

Interfaol metodlar – ta'lim jarayonida o'quvchilarning o‘zaro va o'qituvchi bilan faol muloqotga kirishishini ta'minlovchi metodlar tizimi bo'lib, ular o'quvchining bilish faoliyatini sezilarli darajada oshiradi[8]. Bunday metodlar qatoriga “aqliy hujum”, “klaster”, “bumerang”, rolli va biznes o'yinlari, guruhli munozaralar kiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar qo'llanilgan darslarda o'quvchilarning bilim o'zlashtirish ko'rsatkichi an'anaviy usulda o'tkazilgan darslarga nisbatan 20-25 foizga yuqori bo'ladi[9]. Bu ko'rsatkich o'quvchilarning mavzuni nazariy jihatdan emas, balki amaliy tajriba orqali o'zlashtirishi bilan izohlanadi.

Interfaol metodlarning samaradorligi ularning quyidagi xususiyatlari bilan bog'liq: birinchidan, o'quvchi o'quv jarayonining passiv kuzatuvchisi emas, balki faol ishtirokchisiga aylanadi; ikkinchidan, guruhda ishlash orqali kommunikativ ko'nikmalar rivojlanadi; uchinchidan, muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonida tanqidiy fikrlash shakllanadi; to'rtinchidan, o'quvchilarda o'zaro hurmat va hamkorlik madaniyati tarbiyalanadi.

T.S. Panina va L.N. Vavilovaning fikricha, interfaol ta'lim o'quvchining nafaqat aqliy, balki emotsional-irodaviy sohasiga ham ta'sir ko'rsatadi, bu esa bilim olishga bo'lgan ichki motivatsiyani kuchaytiradi[10]. Motivatsiya darajasining oshishi esa o'z navbatida o'quvchi faolligining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi.

Amaliyotda "Venn diagrammasi", "INSERT", "T-jadval", "Zinama-zina" kabi interfaol metodlarning qo'llanilishi o'quvchilarda mavzuni tizimli tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bunday metodlar, ayniqsa, ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda yuqori samara beradi, chunki ular o'quvchining shaxsiy fikri va mulohazasini bildirish imkoniyatini yaratadi.

Shuningdek, R.X. Djuraevning tadqiqotlarida qayd etilishicha, interfaol metodlarni tizimli qo'llash o'quvchilarning o'zini o'zi baholash va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi[11], bu esa ularning mustaqil ta'lim olish faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING TA'LIM SIFATIGA TA'SIRI

Zamonaviy sharoitda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarisiz ta'lim jarayonini tasavvur etib bo'lmaydi. Bu texnologiyalar o'quv materialini vizual va interaktiv shaklda taqdim etish, o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini kengaytirish imkonini beradi[12]. Multimedia taqdimotlari, elektron darsliklar, onlayn platformalar shular jumlasidandir.

AKT vositalarining ta'lim jarayoniga tatbiq etilishi bir necha yo'nalishda amalga oshiriladi: darslarda multimedia texnologiyalaridan foydalanish; masofaviy ta'lim platformalari orqali qo'shimcha topshiriqlar berish; interaktiv taxta va simulyatsiya dasturlaridan foydalanish; elektron test va nazorat tizimlarini joriy etish. Har bir yo'nalish o'quvchining bilish faoliyatini turlicha shakllarda faollashtiradi.

H. Hasanning tadqiqotida keltirilishicha, AKT vositalaridan foydalanilgan darslarda o'quvchilarning diqqat-e'tibori barqarorroq bo'ladi, chunki vizual va audio ma'lumotlarning birgalikda taqdim etilishi bilimni idrok etishni osonlashtiradi[13]. Bu, ayniqsa, aniq va tabiiy fanlarni o'qitishda muhim ahamiyatga ega.

---

[8]Golish L.V. Interfaol ta'lim metodlari. – Toshkent: TDIU, 2018. – B. 33.
[9]Xolmatov B. Interfaol metodlar va ularning samaradorligi // Xalq ta'limi jurnali. – 2021. – №3. – B. 15-19.
[10]Panina T.S., Vavilova L.N. Sovremennye sposoby aktivizatsii obucheniya. – Moskva: Akademiya, 2016. – S. 61.
[11]Djuraev R.X. Ta'lim sifatini boshqarishning pedagogik-psixologik asoslari. – Toshkent, 2018. – B. 56.
[12]G'ulomov S.S. Axborot texnologiyalari asosida ta'lim jarayonini tashkil etish. – Toshkent, 2020. – B. 27.
[13]Hasan H. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va ularning tasnifi // Uzluksiz ta'lim jurnali. – 2020. – №2. – B. 9-14.

Shu bilan birga, AKT vositalaridan foydalanishda me'yor va maqsadga muvofiqlik tamoyiliga rioya qilish zarur. Texnologiyaning o'zi emas, balki uni pedagogik maqsadga muvofiq qo'llash natija beradi. Aks holda, texnik vositalar o'quv jarayonini murakkablashtirishi yoki o'quvchi e'tiborini asosiy mavzudan chalg'itishi mumkin.

S.S. G'ulomovning fikricha, axborot texnologiyalari asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarda mustaqil ma'lumot izlash, uni tahlil qilish va tanqidiy baholash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi[14], bu esa raqamli savodxonlikning muhim tarkibiy qismidir.

LOYIHAVIY VA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

Loyihaviy ta'lim texnologiyasi o'quvchilarning aniq amaliy muammoni hal qilish maqsadida mustaqil yoki guruhda ishlashini nazarda tutadi. Bu texnologiya o'quvchida rejalashtirish, izlanish, tahlil qilish va natijani taqdim etish ko'nikmalarini shakllantiradi[15].

Amerikalik faylasuf va pedagog Djon Dyuining ta'lim falsafasi asosida shakllangan bu yondashuv "amal orqali o'rganish" tamoyiliga asoslanadi[16], ya'ni o'quvchi nazariy bilimni amaliy faoliyat jarayonida mustahkamlaydi. Loyihaviy ta'lim, ayniqsa, o'quvchilarning ijodiy va tashkilotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Muammoli ta'lim texnologiyasi esa o'quvchilar oldiga muammoli vaziyat qo'yish va ularni mustaqil ravishda yechim topishga yo'naltirish orqali tashkil etiladi. D.N. Tashkentbayevaning fikricha, bu texnologiya o'quvchida ilmiy izlanish ko'nikmalarini, gipoteza ilgari surish va uni asoslash qobiliyatini rivojlantiradi[17].

Muammoli ta'limning bosqichlari quyidagicha tashkil etiladi: muammoli vaziyatni yaratish; muammoni anglash va uni aniq shakllantirish; yechim variantlarini ilgari surish (gipoteza); tanlangan yechimni asoslash va tekshirish; xulosalar chiqarish. Har bir bosqichda o'quvchi mustaqil fikrlashga undaladi, bu esa uning bilish faolligini sezilarli darajada oshiradi.

M.V. Klarinning ta'kidlashicha, jahon pedagogikasida innovatsion yondashuvlarning aksariyati aynan muammoli va loyihaviy ta'lim texnologiyalari negizida rivojlangan, chunki ular o'quvchini bilim "iste'molchisi"dan bilim "yaratuvchisi"ga aylantiradi[18].

Loyihaviy va muammoli ta'lim texnologiyalarini birgalikda qo'llash, ayniqsa, oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarida yuqori samara beradi, chunki bu yerda o'quvchilarning mustaqil fikrlash va tadqiqot olib borish qobiliyati alohida ahamiyat kasb etadi.

TAJRIBA-SINOV ISHLARI NATIJALARINING TAHLILI

Tadqiqot doirasida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlarida nazorat va tajriba guruhlari tashkil etildi. Tajriba guruhida innovatsion pedagogik texnologiyalar (interfaol metodlar, AKT vositalari, loyihaviy va muammoli ta'lim) tizimli tarzda qo'llanildi, nazorat guruhida esa an'anaviy ta'lim usullaridan foydalanildi[19].

Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhida o'quvchilarning darsga qatnashish faolligi, savol-javob jarayonidagi ishtiroki hamda mustaqil topshiriqlarni bajarish sifati nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'ldi. Xususan, tajriba guruhida o'quvchilarning mavzuni to'liq o'zlashtirish ko'rsatkichi o'rtacha 78 foizni tashkil etgan bo'lsa, nazorat guruhida bu ko'rsatkich 58 foizga teng bo'ldi.

Bundan tashqari, pedagogik kuzatuvlar natijasida tajriba guruhidagi o'quvchilarda mustaqil fikrlash, o'z fikrini asoslab berish va guruh ishida faol ishtirok etish ko'nikmalari

---

[15]Karimov I.A. Loyihaviy ta'lim texnologiyasi asoslari. – Toshkent, 2019. – B. 50.
[16]Djon Dyui. Demokratiya va ta'lim. Tarjima. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017. – B. 88.
[17]Tashkentbayeva D.N. Muammoli ta'lim texnologiyasining nazariy asoslari. – Toshkent, 2018. – B. 22.
[18]Klarin M.V. Innovatsii v mirovoy pedagogike. – Riga: Eksperiment, 2015. – S. 40.
[19]Nishonova S.I. O'quvchi faolligini pedagogik diagnostika qilish metodikasi. – Toshkent, 2021. – B. 37.

yuqori darajada rivojlanganligi qayd etildi[20]. Bu natijalar innovatsion texnologiyalarning o'quvchi faolligiga ijobiy ta'sirini amaliy jihatdan tasdiqlaydi.

Tajriba-sinov ishlari davomida o'qituvchilar bilan o'tkazilgan so'rovnoma natijalari ham diqqatga sazovor. So'rovda qatnashgan o'qituvchilarning aksariyati innovatsion texnologiyalarni qo'llash darsning qiziqarli va samarali o'tishiga xizmat qilishini, biroq bu jarayon o'qituvchidan qo'shimcha tayyorgarlik va metodik mahoratni talab etishini ta'kidlashgan.

Sh.S. Sharipovning fikricha, innovatsion faoliyatning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy salohiyati, uning yangilikka ochiqligi va uzluksiz o'z ustida ishlashiga bog'liq[21]. Shu sababli o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarga alohida e'tibor qaratilishi lozim.

Umuman olganda, tajriba-sinov ishlari natijalari innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'quvchilar faolligini oshirishdagi samaradorligini ilmiy-amaliy jihatdan tasdiqladi va ularni ta'lim jarayoniga tizimli tarzda joriy etish zarurligini ko'rsatdi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, innovatsion pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tizimli tarzda joriy etish o'quvchilarning bilish faolligini sezilarli darajada oshiradi. Interfaol metodlar, AKT vositalari, loyihaviy va muammoli ta'lim texnologiyalari o'quvchini o'quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi[22].

Tadqiqot davomida quyidagi xulosalarga kelindi: birinchidan, innovatsion pedagogik texnologiyalar o'quvchining nafaqat aqliy, balki ijtimoiy-kommunikativ va ijodiy faolligini ham rivojlantiradi; ikkinchidan, bu texnologiyalarning samaradorligi ularni pedagogik maqsadga muvofiq va tizimli qo'llashga bog'liq; uchinchidan, o'qituvchining kasbiy mahorati va innovatsion faoliyatga tayyorligi hal qiluvchi omil hisoblanadi; to'rtinchidan, tajriba-sinov ishlari natijalari innovatsion texnologiyalarning an'anaviy usullarga nisbatan yuqori samara berishini tasdiqladi.

Kelgusida ta'lim muassasalarida innovatsion pedagogik texnologiyalarni yanada kengroq joriy etish, o'qituvchilarning bu boradagi kasbiy tayyorgarligini oshirish, shuningdek, har bir fan xususiyatidan kelib chiqqan holda mos texnologiyalarni tanlash bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sifatini oshirish va barkamol, faol fuqarolarni tarbiyalashning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. – 2022-yil.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. "Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" Milliy dasturi. – Toshkent: Sharq, 2020.
4. Yo'ldoshev J.G'. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2018.
6. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2020.
7. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2019.

[20]Yusupova M.A. O'quvchilarda ijodiy faollikni oshirishning pedagogik shart-sharoitlari. – Toshkent, 2019. – B. 41.
[21]Sharipov Sh.S. Pedagogik mahorat va innovatsion faoliyat. – Toshkent, 2019. – B. 18.
[22]Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Ta'lim texnologiyasi: nazariya va amaliyot. – Toshkent, 2020. – B. 95.

8. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent, 2017.
9. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019.
10. G'ulomov S.S. Axborot texnologiyalari asosida ta'lim jarayonini tashkil etish. – Toshkent, 2020.
11. Golish L.V. Interfaol ta'lim metodlari. – Toshkent: TDIU, 2018.
12. Karimov I.A. Loyihaviy ta'lim texnologiyasi asoslari. – Toshkent, 2019.